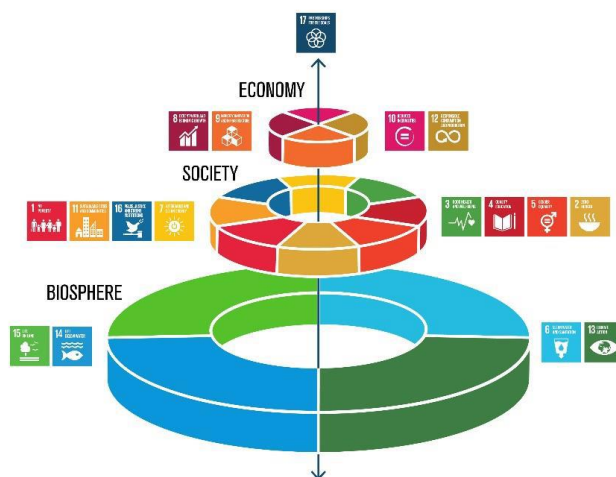

Norgalaš barggu strategiija mii gullá Unesco vuollásaš Man and the Biosphere (MAB) prográmmii 2021.2024.

1. Duogáš

Man and the Biosphere (MAB) lea Unesco vuollásaš dieđalaš prográmma mii galgá leat veahkkin ovddideame ceavzilis mannolaga. Daddjon biosfearaguovllut¹ leat guovddášis prográmmas ja galget ovddidit servodatmannolaga mii sihkkarastá luondduriikka mángabealatvuođat ja dasa gullelaš valljodatváriid anu ja ávkki ceavzilvuođa, ja hukse buori vuođu báikkálaš kultuvrii ja iešdovdui. Dát iešguđet biosfearaguovlluid vára váldit barget oktii ráđiid ja lonohallet vásihusaid das movt hábmet ceavzilis mannolaga mii lea vuođđuvuvon báikkálaš valljodatváriide ja máhtuide. Dat 714² biosfearaguovllu mat leat birramáilmmi, galget maiddái leat buorit ovdamearkan main earát sáhttet oahppat.

ON ceavzilvuođa mihtut. Gáldu: Stockholm Resilience Centre

MAB-prográmma riikkaid gaskasaš lávdegoddi *International Coordinating Committee (ICC)* mearridii 2016s MAB birramáilmmi doaibmaplána [*The Lima Action Plan 2016-2025*]³. Dat galgá stargasmahttit riikkaid siskkáldas bargguid ja dahká, searvágaid *Statutory Framework for the WBNR* iin⁴, vuođu dán strategiijačállosii.

Eará proseassat, main lea mearkkašupmi dasa movt bargat luondduriikka mánggabealatvuođain ja dálkkádagain, berrejit maid adnot dehálažžan dasa movt čaæahit MAB-prográmma. Muđui berret rahčat dan ala ahte olihit guđetguoimmi ábasmahttima searvágaid biománggabealatvuođa konvenšuvnnaiguin (CBD, WHC, CITES, IPPC, Ramsar, CMS) ja daid eará Rio-konvenšuvnnaiguin (UNFCCC ja UNCCD).

¹ Sáni *biosfeara* sáhtášii maid dadjat *ealli ilbmin*, dalle ipmirduvvon dat mii eallá ja šaddá min ilmmis.

² 2020s

³ Birramáilmmi doaibmaplána lea oassin čállosis *New Roadmap for the Man and the Biosphere (MAB) Programme and its World Network of Biosphere Reserves*: <https://en.unesco.org/mab/strategy>

⁴ *Statutory Framework for the World Network of Biosphere Reserves* bidjá earret eará meriid dasa guđe doaimmaid ja eavttuid biosfearaguovlluid galgá deavdit, mat leat nammademiid bargovuogit ja gáibádusaid raporteremii.

2. Norgalaš MAB-barggu organiseren

Norgalaš Unesco-kommišuvdna

Norgalaš Unesco-kommišuvdna lea ráððáaddi orgána norgalaš eiseváldiide ja doaibma gulahallama gaskaoapmin eiseváldiid ja Unesco ovddasvástádusáššiid fágabirrasiid gaskka. Unesco-kommišuvdna nammada Máhttodepartemeanta (MD) ja muđui skihkida čállingotti Unesco-kommišuvdna várás. MAB dáfus lea Unesco-kommišuvdnas liiggás ovddasvástádus veahkkin leat doalahit MAB ja áššiide gullelaš departemeantaid gaskasaš gulahallama ja dieđuid juohkima.

Riikka MAB-lávdegoddi (bargoviidodat)

Riikka MAB-lávdegoddi lea Dálkkádat- ja birasdepartemeanta (DBD) nammadan. Lávdegoddi čállingoddi lea biddjon Birasdirektoráhtii. MAB-lávdegoddi galgá:

- Čadahit prográmma Norggas Unesco ja DBD njuolggadusaid mielde, masa maid gullá addit rávvagiid ohcamiid olis
- Veahkehit árvoštallat riikki gullelaš ohcciid ja juohkit dieđuid biosfearaguovlluid birra.
- Ovddastit Norgga riikkaid gaskasaš čoahkkimiin ja buktit ságaid diein DBDii, Mdii, Norgga Unesco sáttagoddái ja norgalaš Unesco-kommišuvdnii.

Biosfearaguovllut

Biosfearaguovllut galget leat reaidun dasa vai báikkálaš olbmot, mearrideaddjit, ealáhusat ja dutkanbirrasat fárrolagaid galget bargat ovdáneami mii čuovvu Agenda 2030 ja ON ceavzilvuoda mihtuid. Biosfearaguovlluin geahččaluvojit ođđa vuogit ja ođđa máhtut áigumušain leat veahkkin lasihit ipmárdusa dasa movt leat báikkálaš ceavzilvuoda čovdosat birramáilmmi hástalusaide, nugo dálkkádatrievdamiidda ja luondduriikka mánggabealatvuoda massimii.

Biosfearaguovlluid mannolat ja ovdaneapmi ii galgga šaddat biologalaš mánggabealatvuoda ovdii, muhto baicca oasis bargat nannet dan. Dat galget leat guovlluid mállen mas erenoamážit gehččo valljodatváriide ja dutkamii. Áigumuš das lea oázžut ovdan ođđa dieđuid ja máhtuid, ja velá ovddidit hálldašeami bargovugiid searvágaid báikkálaš beroštumiiguin. Biosfearaguovlluid organiseren mearriduvvo báikkálaččat ja guovllu muttut galget mearriduvvot dakka dan guovllu báikkálaš eavttuid vuodul. Buot biosfearaguovllut leat gollolagaid birramáilmmi fierpmádagas; The World Network of Biosphere Reserves (WNBR). Fierpmádat ovddida davvi-mátti ja mátti-mátti ovttasbarggu ja lea hui erenoamáš reaidu riikkaid gaskasaš ovttasbargui. Dan lea dakko bokte go juogaduvvojit dieđut ja máhtut, lonohallojuvvojit vásihusat, huksejuvvojit návccat ja ovdánahttojit buoremus bargovuogit ceavzilis mannolaga ja biologalaš mánggabealatvuoda áittardeami várás (geahča artihkal 8 dás:

[Statutory Framework for the WNBR](#)).

Unesco Chair

Bergena Universitehtii (UiB) lea addon okta Unesco Chair das mii gohčoduvvo Ceavzilis Árbi ja Birashálldašeapmi – Luondduriikka ja Kultuvra. Dát Chair lea dakkár mii galgá ovddidit vuogádaga masa lea siskiduvvon dutkan, oahpahuš, dieđut ja dokumentašuvdna ceavzilis árbbis ja birashálldašeamis, mas erenoamážit gehččo Norgga vuosttaš biosfearaguovlu – Nordhordland Unesco biosfæreområde – mii gullá Unesco MAB-prográmmii.

3. Norgalaš MAB-guovlluid eavttut ja välljejummi

Guovlu, jus galgá sáhttit olihit biosfeara stáhtusa, de fertejit ollášuhtton vassis vuđolaš eavttut. Eavttut leat vuolgán [Statutory Framework for the WNNR](#) artihkkaliin 3 (doaimmat) ja 4 (eavttut), ja leat dás divvojuvvon norgalaš diliide heivet.

Doaimmat

Leat golbma váldodoaimma biosfearaprográmmas (geahča artihkal 3) maid mielde buot biosfearaguovllut máilmmis galget bargat:

1. **Várjalus:** Leat veahkkin várjalit duovdagiid, ekovuogádagaid, luovagiid ja genehtalaš iešguđetlágánvuoda.
2. **Ovdánahttin:** Ovddidit servodatekonomalaš ovdáneami ceavzilvuoda guvlui, sihke birrasa, birgejumi ja olbmuid dáfus.
3. **(Logistihkalaš) Doarjja:** Doarjja čájáhallasprošeavttaide⁵, oahpahussii ja čilgejumiide birrasa ja ceavzilis mannolaga birra. Muđui dutkan ja goziheapmi báikkálaš, guovllulaš, riikkalaš ja obbamáilmmálaš birashálddašemi ja ceavzilis mannolaga dáfus.

Biologalaš mánggalágánvuoha

Biosfearaguovllut galget leat guovllut galget leat guovllut gos leat stuora biologalaš mánggalágánvuoha mii speadjalastá iešguđetlágán birrasiid Norggas sihke olbmuid ja luondduriikka hárrái. Artihkal 4 (eavttut) mielde galget biosfearaguovllut sisttisdoallat iešguđetlágán ekovuogádagaid girjjátvuoda mat ovddastit Norgga biogeográfalaš guovlluid ja galget maid čájehit man ollu olbmuid doaimmat čuhcet daidda. Guovlluin ferte leat stuora mearkkašupmi biologalaš mánggabealatvuoda várjalussii.

Eará dehálaš eaktu lea ahte doppe leat báikkálaš dahje árbevirolaš máhtut ja hálldašanvuogit mat gullet biologalaš mánggabealatvuoda vára váldimii, nugomat ávvira atnin eatnamiin mat anu bokte doalahit luondduriikka ja kultuvrralaš árvvuid.

Jagit 2021-2030 leat mearriduvvon leat ON luondduriikka čorggodahttima logijahki. Luondduriikka čorggodahttin lea nai okta dain ovddemussii vuoruhuvvon doaibmalágiin mat leat MAB doaibmaplánaš ([The Lima Action Plan 2016-2025](#)). MAB-prográmma buot su 714 biosfearaguovlluin 129 riikkas⁶ sáhtta leat erenoamáš ábas gaskaoapmin doaimmahit prošeavttaid ja daguid fastain divvut ja buoridit luondduriikka ja ekovuogádagaid.

Lohku

Galgaše leat guovllut mat gaskaneaset dievasmahttejit gokko nuppis váilu juoga. Dálá dilis, go lea okta biosfearaguovlu Norggas (Nordhordland Unesco Biosfæreområde), sáhtta biosfearaguovlluid lohku lasihuvvot jus eambbo buorit kandidáhtat sáhttet čájehit ahte sis leat buorre vuodát ja várit mat dárbbahuvvojit jus galgá olihit dákkár stáhtusa. Jus ovddiduvvo beroštupmi beassat biosfearaguovlun dálá dahje plánejuvvon biosfearaguovllu lahkosiin, berre movttiiduvvot ovttasbarggu dáid guovlluid gaska.

Áigumušain lonohallat dieduid ja máhtuid eará biosfearaguovlluiguin ja riikkaidgaskasaš ovttasbarggu bokte, sáhtta maid šaddat nu ahte ovddiduvvojit biosfearaguovllut mat rasttidit riikarájiid. Leat moanat dákkáraš ovdamearkkat MAB-prográmmas (jagis 2020 ledje 21 rádjerasttideaddji biosfearaguovllut 31 riikkas). Go riikkarasttideaddji biosfearaguovllut gáibidit guovtti dahje eambbo

⁵ Prošeavttaid ja doaimmaid ovdamearkkat leat Unesco siidduin: <https://en.unesco.org/mab/projects>

⁶ 2020s

riikkaid ohcat searválagaid, de diet ovddasta erenoamáš beroštumi ja ovttasbarggu riikkaid gaskka dasa ahte vára váldit biologalaš mánggabealatvuoda.

Muhtomin sáhtta leat nu ahte heive ásaht biosfearaguovlluid mat laktašuvvet guovlluide main lea earálágán riikkaid gaskasaš suodjalus, nugo mat máilmmiárbin dahje Ramsar-guovllun (geahča *multiple designation status*). Ovdamearkka dihte sáhtta leat nu ahte biosfearaguovllu guovdu lea luonddusuodjalanguovlu mas lea máilmmiárbe- dahje Ramsar-stáhtus. Badjel 80 guovllu leat sihke Unesco biosfearaguovllun ja máilmmiárbeáikin, nugo Uluru mii lea báktealáš austrálalaš sáttomeahcis, “W”-duovdda mii juohkása Benin, Burkina Faso ja Niger riikkaide, Ecuadorii gullevaš Galapagos-sullot, Japana Yakushima-suolu, ja Ruššii gullevaš Baikal-jávri.

Sturrodagat

Artihkal 4 (Eavttut) mielde galgá biosfearaguovllu “leat dan meare stuoris vai biosfearaguovllu golbma doaimmat sáhttet ollášuvvat” (namalassii várjalus, ovdánahttin ja doarjja). Máilmmi MAB-guovlluid sturrodagat rievddadit vuollel 5000 km² rájes gitta 90 000 km² rádjái. Norgalaš MAB-lávdegoddi ii ávžžut maidege sturrodaga dáfus go fal beare deavdá doaibmagáibádusaid.

Soneren

Biosfearaguovllut juhkkjuvvojit golmma iešguđetlágán sonaide:

1. **Guovddášguovllu:** guovddášguovlluin leat garra mearit suodjalit biologalaš mánggabealatvuoda (ovdamearkka dihte leat luonddureserváhtta dahje álbmotmeahcci). Earret várjalusdoaimma galget guovddášguovllut leat duoddin ekovuogádatbálvalusaide nugo karbondoalaheapmi, eananhivvodagaid stáđáiduvvan, buhtis čáhci ja nu ain. Guovllut sáhttet maidái buktit bargovejolašvuodaid surggiin nugo oahpaheapmi birra, dutkan ja ekoturisten.
2. **Gaskadoallanguovllu:** gaskadoallanguovlu birastahtta dahje doallá oktii guovddášguovlluid. Dáin guovlluin sáhtta suovvat válljodagaid ávkkástallama ja moanat doaimmaid, muhto duššefal jus sohpet guovddášguovllu suodjalussii. Lohpegáržžadusat mat dahkkoš dáid guovlluid várás galget dahkkot báikkálaš iešdáhtolaš ovttasbarggu vuodul. Gaskadoallanguovlu galgá sihkkarastit ahte eai gárta vahágahtti váikkuhusat guovddášguovllui.
3. **Ovdánahttinguovllu:** Ovdánahttinguovlu lea biosfearaguovllu olggumus ja stuorimus sona, ja dás vuoruhuvvo guovllu valljodaváriid ceavzilis ovdánahttin, mas leat vuodđočanastagat báikegoddái ja lea jurddahuvvon guhkes áiggi vuollái.

Gáldu: Unesco

Máilmmi iešguđet guovlluin leat hui iešguđet sturrodagas dat sonat (omd. dahket guovddášguovllut diein ovttá proseanttas gitta 56 prosentii olles biosfearaguovllus). Norgalaš MAB-lávdegottis ii ávžžut maidege obaloga njuolggadusaid hárrái earágo ahte sonaid juohkin ferte leat dan mielde movt heive guvlui. Deháleamos leat ahte guovllu ollašuhtta doaimma.

Sonaid juohkin galgá dahkkot oktii ráđiid eananoamasteddjiguin, almmolaš eiseváldiiguin ja beroštusserviiguin. Guovddáš guovllut fertejit leat sihkkaraston riikkas addon njuolggadusaid bokte ja hálddašuvvot daid mielde. Áigumuš ohcat stáhtusa leat biosfearaguovllun sáhtta áinnas juo plánedettiin daddjot suohkanplánas. Go lea ásašuvvon, de berre biosfearaguovllu hálddašeampi leat oassin suohkanplánas, sihke areála- ja servodatoasis.

4. Biosfearaguovlluid ásaheapmi Norggas

Proseassa – beroštumi rájes biosfearaguovllu rádjái.

Proseassa válljet, hábmet, plánat ja nammadit Norgga biosfearaguovlluid galgá leat rabas proseassa ja das galget leat fárus guoskevaš beroštusguoddit. Álgoálbmogiid vuoigatvuodát galget maid vuhtii váldot. Rehkenastit sáhtta ahte gollet mánggat jagit álgoberoštumi rájes gárvves ohcamii.

Báikkálaš beroštupmi: lešguđetge sajádagas sáhttet evttohit guovllus leame vejolašvuodát beassat biosfearaguovllun, muhto lea hui dehálaš ahte dákkár vuolggašuin lea doarjja ja buorit čanastagat suohkaniin mat gártet osolažžan.

Ovdaguorahallan/praktihkalaš prošeakta: Norgalaš MAB-lávdegoddi ávžžuha ahte dahkko ovdaguorahallan/praktihkalaš prošeakta ovdalgo hábmejuvvo ohcan, mii galgá leat biosfearajurdaga njuolggadusaid mielde. Norgalaš MAB-lávdegoddi sáhtta dasto go dát bargu lea jođus mearridit ahte ohcanberošteaddji, mii dal leaš, oažžu dohkkehusa leat biosfearastáhtusa almmolaš kandidáhttan. Dán bargooasis dasto sáhtta kandidáhtta searvat doaimmaide mat leat biosfearaguovlluid várás, ovdamearkkat daidda leat NordMAB, EuroMAB jna. Guovlu galgá maiddái dovddusin dahkkot regiuvna eiseváldiide ja ásašusaide (dás maiddái dutkamii). Unesco atná dehálažžan ahte biosfearaguovllus leat buorit vuodđočanastagat ja ohcan bures gárvejuvvon dasto go sáddejuvvo dohkkeami várás.

Biosfearakandidáhtta: Go biosfearaguovlu oliha almmolaš stáhtusa kandidáhttan, de galgá doaimmas bargat MAB-prográmma njuolggadusaid mielde. Guovlu galgá dasa lassin searvat heivvolaš biosfearaguovlluid fierbmádhakii. Stáhtalaš osolaš, mii Norggas lea DBD, ovddida nammadeami (almmolaš ohcama) Unesco ovdii go MAB-lávdegoddi lea dan rávven. Biosfearaguovlluid ráđđeaddi dieđálávdegoddi, *International Advisory Committee for Biosphere Reserves* (IACBR), árvvoštallá nammadeamiid, ja dat maiddái bivdá váilevašvuodaid njulgema ja lassi dieđuid jus leaš dárbbalaš. IACBR dasto addá rávvagiid ICCii, mas lea loahpalaš mearridanváldi.

Ruhtadeapmi: Vuolgaheaddjis/berošteaddjis lea ovddasvástádus buot lávkkiide skáhppot ruhtadeami – ohcama ovdánahttima proseassa rájes biosfearaguovllu nammadeami rádjái. Sáhtta gal leat ahte dasa lasihuvvojit stáhtalaš ruđat kandiderema ja ohcama gárvvisteami olis.

Ásahuvvon biosfearaguovllut

Hálddašanplána: Go biosfearaguovllu lea ICC mearridan, de galgá ráhkaduvvot hálddašanplána olles biosfearaguovllu várás, masa maid gullá plána movt boahpte áiggi vára váldit guovllus ja ovdánahttit dan. Biosfearaguovlu galgá ovdánahttojuvvot ja doaibmat MAB njuolggadusaid mielde ja dahkamuša mielde leat málleguovllun. Guovllu hálddašeapmi maiddái berre leat oassin suohkanplánas, sihke areála- ja servodatoasis (geahča sonerema birra).

Dieđiheapmi: Áigges áigái dieđiheapmi galgá dahkkot juohke logát jagi (geahča [Statutory Framework for the WNNR](#) artihkal 9) dáhkan dihte ahte biosfearaguovllut ain ollašuhthetit artihkkaliid 3 ja 4 eavttuid ja doaimmaid. Dáid dieđuid geahččá IACBR ja formálalaččat daid dohkkeha ICC. Jus dieđuid addin eai leat dohkálaččat, de sáhtta ICC rávvet mii ferte dahkkot vai stáhtus sáhtta doalahuvvot. Jus biosfearaguovllut vel eai adno deavdit eavttuid ja doaimmaid, de massá guovlu MAB-stáhtusa. Stáhtalaš osolaš sáhtta ieš nai cealkit eret biosfearastáhtusa.

Dutkan: Galgá ásahuvvot ovtasbargu biosfearaguovlluid ja dutkanásahusaid gaska. Biosfearaguovllut galget leat dehálaš guovllut goziheami várás (omd. dálkkádatrievdamiid, luondduriikka mánggabealatvuoda massima). Galget nai oažžut doibmii sakka áigováš prošeavttaid ja geavatlaš dutkamiid mat leat fárus ovddideame servodaga mii váldá vára luondduriikka

valljodatváriid ja birrasa. Dákkár barggu bohtosat galget lagaduvvot, juogaduvvot ja sáhttit adnot buorrin maiddái earáguovlluide, riikkas ja eará riikkain.

Diehtujuohkinbargu: Guovllu válljen galgá DBD addit diehttevassii. Muđui galgá biosfearaguovlu ieš heivvolaš ja dađistaga vuogi mielde dovddusin dahkat doaimmaid maid leat čađaheame. Ferte dahkkot gulahallanplána biosfearaguovllu dáfus. Riikka siste sáhtta leat erenoamáš áššegullelaš čájehit dan mii lea MAB veahkki ja vejolaš nákca dasa vai olihit ONa ceavzilvuoda mihtuid.

Ruhtadeapmi: Maŋgel go muhtun guovlu lea ožžon MAB-stáhtusa, de dan biosfearaguovllus ain lea ovddasvástádus oazžut ruhtadeapmi vai sáhttit čađahit doaimmaid mat leat MAB-programma njuolggadusaid mielde ja vai áimmahuššat dahkamuša leat málleguovllun. Biosfearastáhtus berre maid addit ákkaid dasa ahte dagahit stáhtadoarjaga.

5. Riikkalaš MAB-lávdegotti vuoruhuvvon bargamušat

Riikkalaš MAB-lávdegoddi galgá 2020-2024 áigodagas:

- Veahkehit riikkii gullelaš ohcciid árvvoštallat guovlluid ja ohcanproseassa
- Bargat vai MAB-programma birra dihtet ja smihttet dat geat mearridit ja eará gullelaš doaibmaosolaččat (erenoamážit gullet dása Agenda 2030 ja MAB mearkkašupmi leat gaskaoapmin olihit ceavzilvuoda mihtuid)
- Oasis bargat dan ahte nannejuvvo ovttasbargu/oktii heiveheapmi mearrideddjiid ja eará gullelaš doaibmaosolaččaid gaskka (geahča ceavzilvuodamihtu 17)
- Nannet akademiija (allaskuvllaid ja universitehtaid) ja dutkanásahusaid ovttasbargu
- Oasis bargat dan vai dihtosii addojuvvojit biosfearaguovlluid dutkanbohtosat, oktii ráđiid biosfearaguovlluiguin ja gullelaš dutkanásahusaiguin
- Lasihit diehtima ja beroštumi MAB-programma hárrái dakko bokte ahte iešguđet sáhkadiliin mitaluvvo dan birra
- Ovttasbargat Unesco Chairain (Ceavzilis árbi ja birashálddašeapmi – luondduriikka ja kultuvra, UiB) biosfearaguovlluide gullelaš dutkama, oahpahusa, dieđuid ja dokumenterema dáfus.
- Bargat dan ala ahte lonohallojuvvojit dieđut, máhtut ja oahppamat mat vulget biosfearaguovlluin leame ceavzilis ovdáneami málleguovllun.
- Juohkit MAB-programma dieđuid, máhtuid ja vásihusaid dan dihte vai leat fárus hábmeme politihka riikka siste ja rikkaidgaskasaččat.
- Ovddastit Norgga rikkaidgaskasaš čoahkkimiin ja dieđuid buktit diein DBDii, Mdii, Norgga Unesco-delegašuvdnii ja norgalaš Unesco-kommišuvdnii (geahča mandáhta)
- Bargat dan ala vai biddjojít ruđat biosfearaguovlluide ja eará strategii- ja ovdánahttinbargguide vai riikkadásis dáhkiduvvo ahte MAB-programmi buorre čađaheapmi.